

Zolától Sinclairig, John Reedtől Agnes Smedleyig, Albert Londres-től Jules Sauerweinig, Knickerbockertől Kischig (az olyan riportereket, mint Kolzow, Tretjakow és mások, akik más feltételek között dolgoznak, nem említve) a látás és az alakítás módszerei nemcsak a tehetséget, temperamentumot és bátorságot illetően különbözők, hanem a társadalmi és művelődésbeli színvonal állását illetően is a tények megismerésénél és kiválasztásánál szereplő osztálykorlátok szempontjából is.

A tényről a tény társadalmi átvilágításáig terjedő távolság az a távolság, amely azok között a riporterek között van, akik e tény objektív lefotografálására vagyis a (szem lencséje által felvett) felületjelenség visszaadására szorítkoznak és azok közt van, akik a tényt azért kutatják fel, hogy azt valamely társadalmi tényállomány okában és hatásában mint *corpus delicti*t mutassák fel. Ez utóbbiak a világ ábrázolása közben egynémely kisebb igazságot szükségszerűen elhagynak, miután feleslegesek a nagy és döntő igazságok felismeréséhez. Az előbbiek viszont, akik a világot regresszív megbízóik szájaize szerint ábrázolják, mint pl. Jules Sauerwein vagy Knickerbocker ezer aprólékos „objektív” fixált igazság mellé tapadnak, hogy az idő döntő igazságai mellett a lehető legészrevétlenebbül haladjanak el.

„Természetesen, csak a tény a riporter iránytűje”, — írja Kisch. „Utjában szükséges persze egy távcső is: a logikus képzelet. Mert valamely cselekedet látletéből, helyéből vagy színteréből, a résztvevők és tanuk felszedett nyilatkozatából s a rendelkezésre álló feltevésekből sohasem derül ki a tényálladék hibátlan képe. Az eset pragmatikáját s a vizsgálat adalékaihoz való átmeneteket magának a riporternek kell megteremteti és csak arra kell vigyázni, hogy ábrázolásának a vonala pontosan az általa ismert tényeken keresztül vezessen. Az ideális eset az, hogy ez a reporter által megvont valószínűségi görbe az esemény minden fázisának összekötő vonalával egybeessen.” Ebben adja meg a reporter Kisch — miközben felfedi előttünk munkamódszerét — általában az igazság megismerésére szolgáló dialektikus út képét: az élő szemlélettől az absztrakt gondolkodás felé vezető utat s ettől a kettőtől az objektívtól valószínűség gyakorlatát, a reportage-formálásban.

Kisch először vezette be Németországban a társadalmi reporter e módszerét, amely lényegében kísérlet a reportage területén a marxizmus alkalmazására.

Pierre Merin

MAGNUS HIRSCHFELD emigrációban halt meg 67 éves korában. Emigrációja önkéntes volt. 1930 őszén meghívást kapott Amerikából egy előadás-sorozat megtartására, s erről az útvjáról 1932 nyarán tért vissza. A 300 napos utazás során megfordult Japánban, Kínában és Palesztinában, mindenütt — az egyetemeken meghívására — előadásokat tartva. A 300 nap alatt 160 angol nyelvű előadást tartott a szexuológia köréből. Erről az útvjáról szívesen és érezhető lelkesen beszélt, mutogatta az indiai egyetemeken elismerő dokumentumát, amely őt — Hirschfeldet — a híres *Kamasutra*, az indus erotikai kultúra kutforrásának szerzője, *Vatsyayana* mellé állította. Erről a nagy és sikerekben teljes útvjáról könyvet is írt *Die Weltreise eines Sexualforschers* címmel, (1934) amelyben a keleti népek nemi és erkölcsi sajátosságait ismerteti. 1932 nyarán érkezett vissza, de már akkor nem érzett kedvet Németországba visszatérni. *Die Luft ist dort schwül* — mondogatta és szívesebben sétálgatott Karlsbad vonzó tájain, ahová évenként eljött cukorbetegét kezelteni. Akárcsak Goethe, ő is Karlsbad visszatérő vendége volt, s jellegzetes alakja,

akit mindenki ismert és szeretett. Legutóbb 1932 őszén Brünnben voltam vele együtt a szexuálreformerek világtalálkozóján, amelynek elnöke volt s amelyet ő hívott életre. Innen Zürichbe ment, majd Hitler uralkodása után Párisba. Itt is jól ismerték, a *Revue Bleue*-be írogatott és legutolsó cikke *Phantom Rasse*, a prága *Wahrheit* c. heti lapban jelent meg, közvetlenül halála előtt. Hirschfeld tényleg világhírű név volt, gyűlölt és szeretett egyéniség. Hivatására nézve orvos, aki a szexuológia tudományában végzett úttörő munkát.

A fiatal Hirschfeld 1900 körül lép írásaival és előadásaival a nyilvánosság elé. A berlini népfőiskolákon a téli hónapokban kurzusokat tart a szexuális kérdések köréből, amiket ezek látogatnak. Témáinak (*Der Mensch und sein Geschlecht*, — *Die Liebe im Lichte der Wissenschaft*), tömegvonzása van. Az előadások után Hirschfeld írásos kérdésekre válaszol, s ezt a metódusát később is követi előadásainál. Nem tudnék hamarjában valakit mellé állítani, aki annyi előadást tartott volna a világ minden táján és mindenféle közönsége előtt, mint Magnus Hirschfeld. Ezért mondták róla — némi kihangsúlyozott célzattal, — hogy a tudomány népszerűsítője és jó üzletember... Ugy érzem — aki közlőül ismertem őt és irodalmi munkatársa voltam, — hogy mindkét megállapítás kevéssé tárgyilagos. Hirschfeld tényleg rendkívül képességű népszerűsítő volt, de ez nem csökkentheti tudományos munkája becsét. Hirschfeld mindig hangsúlyozta, hogy ő nem szobatudós, hanem tanító, nevelő, aki a felvilágosítás munkáját a legtágabb nyilvánosság előtt a kutató legfontosabb hivatásának ítélte. Tudni kell, hogy a század eleji években a szünetesszabályozásról, az uralkodó nemi morál egészségellenes kihatásairól, a homoszexualitás büntetőjogi következményeinek megszüntetéséről s általában a nemi élet ferdeségeiről beszélni kihívó bátorságra vallott. Németországban úgy is tekintették Hirschfeldet, mint a „métély“ terjesztőjét, s a német nacionalista körök, a hivatalos erkölcs védelmezői nem egyszer zavarták meg előadásait, sőt egyszer rá is lőttek, egy más alkalommal pedig előadás után oroszba megtámadták és életveszélyesen bántalmazták. Nemhiába vonakodott Hirschfeld 1932-ben visszatérni Németországba! Hirschfeld Freudot is megelőzve — akinél egyébként jóval fiatalabb volt — szinte egyedül szállt szembe a német közvéleménnyel a szexuális morál kérdéseiben, vállalva ennek a kiállásnak minden kockázatát és veszélyét. Ezt a férfias kiállást nem lehet tőle elvitatni és egyszerűen a „jó üzletember“ számlájára írni. Amilyen heves ellenzést és hajszát váltott ki fellépése az uralkodó rétegekben, nem kisebb rokonszenvet és visszhangot a haladó főiskolai diákság és munkásság, valamint a fejlődött értelmiek köreiben. Az alig 30 éves Hirschfeldet egy nagyarányú mozgalom élén látjuk, 1897-ben megalakítja a *Wissenschaftlich-Humanitätskomitee*-t, amely átfogó akciót indít el a homoszexualitás büntetőjogi szakaszának eltörlése mellett. Beadvánnyal fordulnak a Reichstag-hoz, amelyet 6000 német író, tudós, orvos ír alá, a német szellemiség legjava. Persze a válasz elhárító volt. A kiterjedt szexuológiai gyakorlat és tanító munkán kívül Hirschfeld termékeny kutató munkát is végzett. Munkájának első szakaszában — a század elején — kivált a homoszexualitás kérdése foglalkoztatja, erről szól *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes* c. műve. Hirschfeld neve a homoszexualitás tudományos problémájával és társadalmi-morális értékelésével válthatatlan kapcsolatban van. Ő maga ezt a szexuális nyilvánulást élettani jellegűnek tartja, egy szexuáltípusnak a megszámlálhatatlan között, amelyben csupán biológiai variációt lát, de sem „természetellenes“ „rendellenes“ megnyilatkozást, amely orvoslásra szorulna, sem bűncselekményt, amelyet üldözni kellene. H. ezt az álláspontját következetesen és nagy

terélyvel vallotta s kiterjedt orvosszakértői hivatásában a bíróságok előtt is érvényesítette. Tőle hallottam, hogy életében közel 30 ezer homoszexuáliszt vizsgált meg s sohasem tapasztalta, hogy azok önként felhagytak volna szexuális életmódjukkal. Ezzel H. azt kívánta kifejezni, hogy nem utánczás, vagy csábítás, hanem elsődleges hajlamosság, illetve szexuálkonstitúciója vezeti az egyént megfelelő nemi életformájára kiválasztásában. A modern lélektani iskolák hajlanak a homoszexuálitás lelki eredetének a tanára s kivált *Stekel* és iskolája folytattak Hirschfeld ellen éles polémiát, mivel H. — véleményük szerint — tanításával valósággal mesterségesen tenyésztette a homoszexuálitást. H. maga méltatlankodva beszélt ezekről a polémiákról és nagy lelkesültséggel üdvözölte a Szovjetunió szexuális törvényhozását, amely többek között a homoszexuálitás büntetőjogi szankcióját is megszüntette. (Utóbb ezt visszaállították.) H. nek mindenképpen nagy érdeme, hogy írásaival és előadásaival a nyilvánosság figyelmét erre a társadalmilag is komoly jelenségre ráterelte. Kutató munkájának maradandó értékű lelete az a feltárás, amelyet az u. n. *sexuelle Zwischenstufe* vagy *interszexuális* variánsok megjelöléssel látott el. Ez alatt azt értjük, hogy a teljes férfi és teljes női szexuáltípusok között vannak átmenő, kevert formák, férfi és női szexuáljellegzetességek keveredtségének változatai. Ezeknek az interszexuális variánsoknak a leírása és szexuálpathológiai kiértékelése. H. főérdeme. A *Jahrbücher für sexuelle Zwischenstufen* c. általa kiadott folyóiratban (1899.) H. rendkívüli gazdag anyagot halmozott fel erről a tárgyról. Ebből a periódusból származik a *Die Transvestiten* c. munkája is. H. ezekben az átmenő, kevert szexuáltípusokban megdönhetetlen természettörvények kifejezését látja, miként a homoszexuálitásban is, amelynek 12 jellemző ismérvét sorolja fel munkájában. H. kutató tevékenysége a szexuális élet valamennyi jelenségkörére kiterjedt és 3 kötetes munkájában (*Sexualpathologie*) csapódott le. Utóbbi vizsgálódásai körébe bevonta a szexuálszociológiát s a szexuálethnológiát is. Életének lezáró nagy műve a hatalmas 4 kötetes *Geschlechtskunde* (I. Puttmann. Stuttgart, 1926.) rendkívüli gazdag képanyaggal és a szexuális jelenségek élettani, társadalomtudományi és etikai vonatkozásainak felölelésével. Ez a munka első sorban a „művelt laikus“ s nem a szakember számára íródott. Itt tényleg populáris előadásában és beállításában, de itt is bevallottan. Ebben a művében is az anyagot gyűjtő, leíró, empirikus Hirschfeld tulajdonságai lépnek előtérbe. H. nem volt nagy rendszerező, ereje inkább a konkrét részletkérdések megfigyelésében és leírásában rejlett és mindenben tul- abban a megfontolt bátorságban és átélt felelősségben, ahogy kora legkényesebb szexuális problémáit a tudományosság és fejlődött etikum szem- szögéből a legtágabb nyilvánosság előtt vizsgálta, olyan reformtörékvé- seknek adva lökést a szexuális törvényhozás terén, amelyet Európában egyedül az orosz változás valósított meg. H. világnézetileg egyébként marxistának vallotta magát, bárha politikailag kevésbé volt exponált. Mindenesetre a „Saujude“ mellett ez volt a másik „érv“ ellene, a harmadik „erkölcstelensége“, mivel a kendőzött szexuális visszasságokat felfedte. Elég ok arra s kivált a három „ok“ együtt! — hogy valakit Németországban ma és a múltban is, a vilmosi időkben — gyűlöljenek. És tényleg példátlan, hogy egy tudósra rálőjjenek és bántalmazzák, ami annál paradoxabb, mert H. maga „csupa szív“ ember volt. Ez a gyűlölt, mételynek és pestisnek kikiáltott lány, jovialis ember a forradalom utáni weimari periódusban nyílt társadalmi elismeréshez és értékeléshez jutott. 1919-ben megalapította az *Institut für Sexualwissenschaft*-kutató intézetet. Ezt a porosz kormány 1923-ban mint közhasznú alapítványt átvette és dotálta. Ez az intézmény a maga nemében igen becses gyakorlati és

elméleti funkciót töltött be. H. vezetése alatt számos szexuológus dolgozott benne s az ambulanciákon a szexuális élet valamennyi rendellenességét kezelték. Volt itt házassági és szexuális tanácsadó is, ami akkor egészen újszerű volt. Az intézetet igen számosan látogatták betegek és segyélyre szorulóknak, akik itt menedéket is találtak s az orvosokkal való közvetlen érintkezés útján a gyógyításra fogékonyabbak voltak. De nemcsak betegek, hanem kutatók és érdeklődők is sűrűn megfordultak az intézetben, az utóbbi években A. Gide s gyakran I. Wassermann. Az intézetnek páratlan becsü gyűjteménye volt a szexuális élet abnormitásának területeiről, valóságos muzeuma, valamint hatalmas archivuma, nemkevésbé könyvtára, a szexuológiai irodalom legteljesebb gyűjteménye. Itt voltak a *Weltliga für Sexualreform* helyiségei és könyvtára is. A Ligát 1928-ban Hirschfeld kezdeményezte, vele együtt *Havelock Ellis* és *Forel Agoston* voltak az elnökei. A világliga 3. kongresszusát 1932. őszén tartotta Brűnben, amelyen H. is résztvett, noha tropikus maláriája, amelyet világkörütrán szerzett, már akkor kínoztta. A világliga reformtörekvései lényegében fedik azokat a törekvéseket, amelyek ma Oroszországban megvalósultak. H. élete alkonyán megérte, hogy büszkén dédelgetett és példátlan szorgalommal megépített műve az Institut f. Sexualwissenschaft Berlinben a vandalizmus martaléka lett. 1933. május 6-án indult meg az első akció a nemnémet szellemű könyvek kiselejtezésére a berlini könyvtárakból. Az akciót végrehajtó diákok első útja az intézethez vezetett. Teherautókkal jöttek és zenekiséréttel hajtották végre vandáli munkájukat. Betörték az intézetbe, a könyveket, a kórtörténeteket felpakkolták, a szexuális dokumentumokat — mint „erkölcsteleneket” — megsemmisítették és később a május 10-i nyilvános nagy könyvelégetésnél nemcsak Hirschfeld műveit, hanem mellszobrát is a tűzbe vetették. A gyűlölt ember jelképes halála volt ez számukra. Az intézet, amelynek kapubejáratánál az a felírás volt olvasható *Amori et dolori sacrum* (a szeretetnek és szenvedésnek szentelve) így lett áldozata a bestialitás dühének, amely a máglyák fényében messze világóan demonstrálta az új német barbárság jöttét. A nagyszerű könyvtárból és pathológiai gyűjteményből alig valamit mentettek meg. H. Párisban a Pasteur-intézetben kapott menedéket kutatásai számára, de életműve egy csapással megsemmisült. Most ő a sokat szenvedett és küzdő ember is eltávozott. A magunk halottjának valljuk, mert tiszta és bátor meggyőződéssel küzdött egy korszak haladásellenes intézményei és előítéletei ellen s maradandó becsü megismerésekkel gyarapította a tudományok egy fontos területét.

(Nagyszőlős)

Neufeld Béla

A KULTURA MEGVÉDÉSE volt annak a nemzetközi írókongresszusnak a kizárólagos tárgya, mely június hó utolsó napjaiban Párisban ülésezett. A kongresszuson 230 kiküldött jelent meg 38 ország képviselőiben s köztük nem csak a fasiszta rendszerek elől menekült írók, hanem az angol, amerikai, francia, dán stb. irodalom képviselői is. Az a tény, hogy soraikból nem hiányoztak sem a Távolkelet, sem pedig az új orosz irodalom kiküldöttjei, valóban lehetővé tette, hogy a kongresszus a világirodalom tényleg haladó és tényleg lelkiismeretes része nevében tárgyalja ama kultura megvédésének kérdését, mely „a különböző országok kulturáinak összességéből tevődik össze... mindnyájunk közös kincse s mint ilyen nemzetközi érték”. (André Gide.)

A kongresszus tűzpróbája az első nap volt. „Nagy kérdés, hogy ezek az emberek, akik oly jól tudnak beszélni, meg is értik-e egymást?” — jegyezte meg *Ehrenburg* a tanácskozások előtt. Az annyira különböző életfelfogású és világnézetű írók között ez a megjegyzés igen helyes volt.